

Jiří J. K. Nebeský,

**Vymezení hranického újezdu v listinném falzu kláštera Hradisko u Olomouce
hlásícím se k roku 1201.**

In: Vlastivědný věstník moravský 76, 2024, č. 2, s. 115–137

Vymezení hranického újezdu v listinném falzu kláštera Hradisko u Olomouce hlásícím se k roku 1201

Jiří J. K. Nebeský, Hranice

Abstract: Reconstruction of the borders of the Hranice district according to a documentary falsity dating back to 1201. The author concludes that the Hranice hinterland basically corresponds to the delimitation of the Hranice manor from 1499, which, however, contradicts the introductory part of the fake, which lists the town of Jeseník nad Odrou as part of the hinterland. The solution is the hypothesis that the fake was created by combining two different documents – the introductory part, which represents a land grant and was written perhaps in 1217, was accompanied by a description of the borders, which corresponds to the situation in the 1370s. The cadastre of the village of Hustopeče nad Bečvou is mentioned as a part of the district, but later it was separated from it, probably in connection with a conflict between the Premonstratensian order from the Hradisko monastery and several members of the Benešovičí family. The author also notes the development of the district in the 13th century, especially the location of new villages, which took place between 1276 and 1292. In the sources, these are referred to as villages established by Germans, but since the fake contains no toponyms of German origin, it is likely that it was created before this colonization wave.

Keywords: Hranice / Mährisch Weisskirchen, Bělotín / Bölten, Jeseník nad Odrou / Deutsch Jassnik, 1201, Premonstratensian order, Benedicte order, Monastery Hradisko, Benešovičí family.

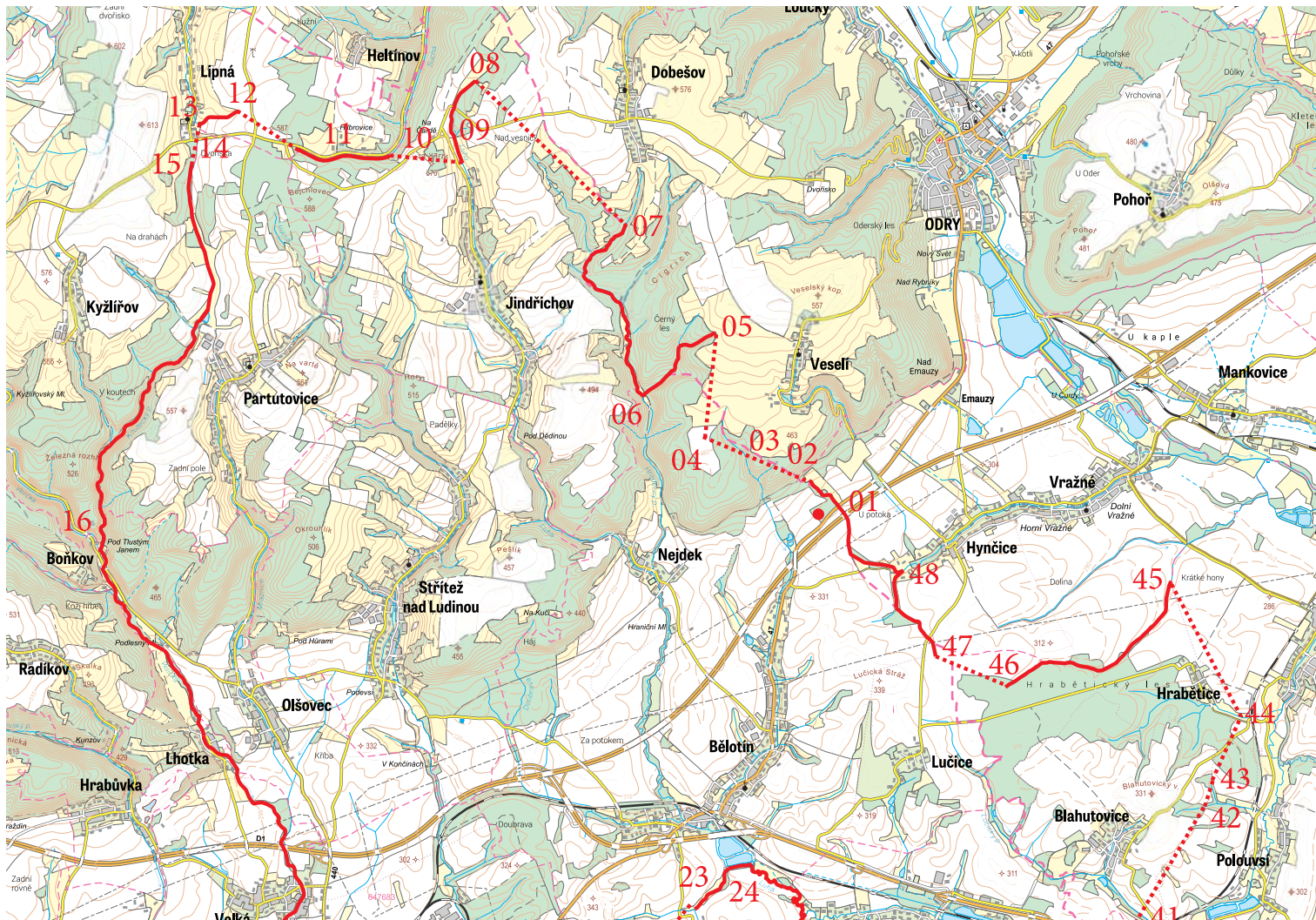
Listinné falzum

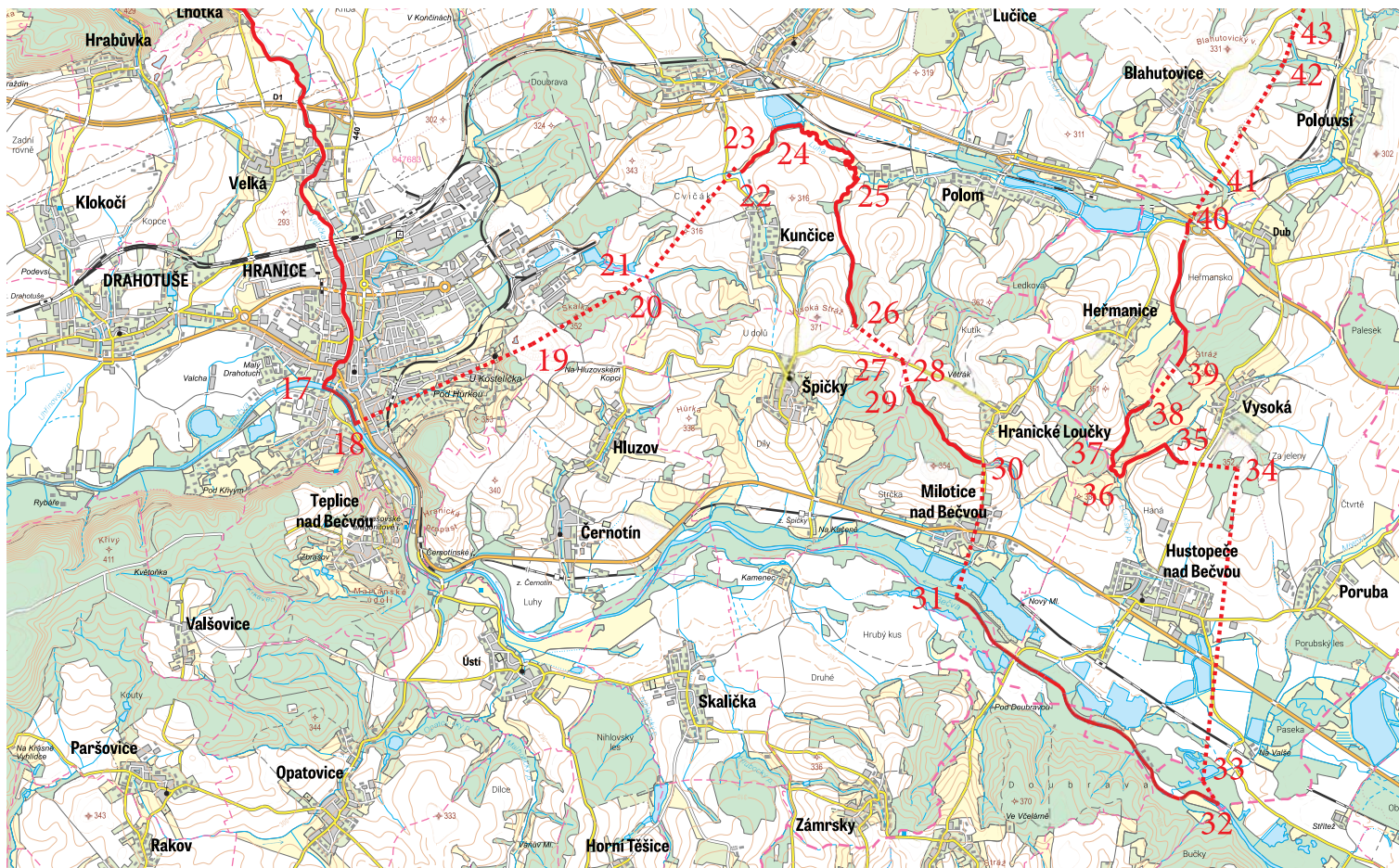
Jedno z nejdetailnějších vymezení středověkých hranic na Moravě najdeme ve falzu, které se datací hlásí k 1. září 1201. Podle jeho textu moravský markrabě Vladislav věnoval klášteru Hradisko u Olomouce v přerovské provincii Hranice – přesněji: trhovou ves *Hranicz* s patronátem kostela a se středním trhem a vesnice *Hermanici*, *Luczki*, *Polom*, *Belotyn*, *Nahorach* a *Yesennicie* a rozsáhlý les – a dále potvrdil klášteru držení trhových vsí *Kyjov* v břeclavské a *Svitávky* v úsobrněnské provincii. Nejrozsáhlejší částí listiny je pak vymezení hranického újezdu, byť termín *újezd* se tu neobjevuje.

Listina byla poprvé publikována roku 1760 v tištěném souboru privilegií kláštera Hradisko,¹ editor, jímž byl snad přímo opat Pavel Ferdinand Václavík, odvedl při ediční přípravě poněkud pečlivější práci než její druhý vydavatel Antonín Boček,² který dochovanou listinu považoval za transumpt z konce 13. století a předpokládaný originál zařadil zhruba k roku 1215. Od něj převzal přepis Karel J. Erben, který listinu kvůli obsahovým nesrovnalostem označil za falzum.³ Další argumenty proti pravosti dodal Beda Dudík.⁴ Josef Teige opravil Bočkovy ediční omyly a o listině uvažoval jako o „nápodobné kopii“ z přelomu 13. a 14. století. Upozornil také na nesrovnalosti, které provázejí listinu v klášterních análech a inventářích – v nich se totiž obsah naší listiny uvádí opakovaně s vrocením 1217 i s odvoláním na existující originál.⁵ Spolehlivé vydání falza realizoval Gustav Friedrich,⁶ další obsahové námítky proti pravosti doplnil Ladislav Hosák.⁷

Skutečné zhotovení listiny bylo postupně kladeno do stále mladšího období – po Bočkovi je umístil Dudík do doby „okolo r. 1222 a 1223,“ Válek před rok 1251,⁸ Teige na přelom 13. a 14. století, Friedrich na začátek 14. století, Turek je dával do souvislosti s rokem 1310,⁹ ale od poloviny 20. století začala být listina kvůli grafické podobnosti spojována s jiným falzem, hlásícím se do roku 1269, především však s pravou listinou z roku 1289.¹⁰ Textové shody s jinou listinou, z roku 1279, pak vedly Pavla Bolinu k zatím nejužší hypotetické dataci „minimálně od konce 70. let po konec 80. let 13. století.“¹¹ Toto časové vymezení vzniku je v souladu se zjištěními, jimiž se zabývá druhá část přítomného textu.

Popis hranice újezdu zřejmě poprvé zaujal Řehoře Volného, který otiskl jeho německý překlad, o interpretaci se ale nepokusil.¹² Regionálně zaměřené bádání věnovalo metaci pozornost až od počátku 20. století – buď v celkovém záběru,¹³ nebo jen některým jejím

Pokus o rekonstrukci hranic hranického újezdu – plnou čarou jsou vyznačeny linie shodné s vodními toky, přerušovanou čarou spojnice orientačních bodů, které uvádí listinné falzum hlásci se k roku 1201, mezi body 01 a 02 je vyznačen existující hraniční kopec označovaný tradičně jako Schlosshügel či Schloessel. Zpracování: Jiří J. K. Nebeský.

intervalům.¹⁴ Vždy se však jednalo pouze o výčet několika izolovaných prvků, jejichž identifikace je zjevná, a o velmi povšechný popis průběhu hranice, většinou s převyprávěním údajů z listiny a s povzdechem, že přes množství zachycených místních jmen „jejich přesné určení není dnes již možné“.¹⁵ Ve dvou případech badatelé publikovali svůj pokus o zakreslení celé hranice do mapy.¹⁶ Nejlouběji se hranicí zabýval František Šustek, svou pozornost zaměřil jen na její severozápadní část, ale při identifikaci míst postupoval i on v některých případech libovolně, aniž by bral v potaz posloupnost jednotlivých údajů v listině. Viz pozn. ¹⁴

Rekonstrukce hranice

Cílem tohoto příspěvku je systematická rekonstrukce celé hranice. Výsledek, k němuž dospějeme, není diametrálně odlišný od závěrů, k nimž se dobrali předcházející generace badatelů, v několika detailech se však liší. A jak si ukážeme, tyto detaily mohou mít svůj význam pro pochopení geneze hranického panství.

Nejprve budeme sledovat text listiny krok za krokem, pro snadnější orientaci jej členíme tak, aby byly jasně odděleny orientační *body* a *linie*, jež body spojují. Někdy totiž např. vodní toky tvoří úsek hranice, zatímco jindy je orientačním bodem jen přechod přes vodoteč. V terénu se orientujeme podle digitální Základní topografické mapy v měřítku 1 : 5 000, kterou konfrontujeme s mapami historickými.

Výsledné řešení je vždy korigováno (a) posloupností údajů v listině, (b) charakteristikou míst, zejm. údaji o směru vodních toků, a také (c) vazbou k současným katastrálním hranicím. Tento bod považujeme za klíčový, byť může vyvolat námitky. Vždyť hledání historických hranic probíhá podle hranic současných, aby tím byla nakonec dokázána dlouhá kontinuita oněch historických hranic. Námitkou proti této tautologii je však skutečnost, že katastrální hranice vesnic a měst v drtivé většině skutečně nejsou výsledkem novodobých arbitráží, ale díky samosprávné podstatě těchto sídel mají dlouhou dějinnou kontinuitu.¹⁷

(01) bod: *Copecz – velký pahorek obklopený trámy, u komunikace do Opauiam nad potokem Wrasni; značení: kopec*

Cesta ve směru na Opavu nepochybně procházela Bělotínem, podobně jako dnes. Místo, o němž listina říká, že komunikaci zde protíná potok Wrasni, můžeme hledat na současné katastrální hranici mezi Bělotínem a Hynčicemi. Tu v těchto místech tvoří koryto vodoteče, která je jedním ze zdrojů Vraženského potoka (Roßbach) a jistě mohla být sama označována jako Vraženský potok. Lokalita má tradiční název Železná brána (vrata)¹⁸ a až do počátku 20. století tu bylo umístěno značení zemské hranice mezi Moravou a Slezskem.¹⁹ Samotný velký kopec obklopený trámy („*acervus magnus, qui vulgo dicitur copecz trabibus circumdatus*“) lze s velkou pravděpodobností ztotožnit s blízko umístěnou, dodnes existující, opakovaně zkoumanou „mohylou“ Schlosshügel či Schlosse,²⁰ pro kterou literatura z konce 19. století uvádí průměr 69 m a výšku 5 m.²¹ Dnes je pahorek zčásti zalesněn. O souvislosti terénního útvaru se středověkou hranicí se dosud neuvažovalo. Rozsah zemních prací musel být při budování tohoto kopce značný.

(01–02) linie: *potok Wrasni proti proudu k hoře Dubowa*

(02) bod: *hora Dubowa*

Korytem potoka proti proudu, západním směrem, se dnes dostáváme k jeho prameni na jihovýchodním úpatí kóty 449,9 mnm. Listina sice údaj o prameni potoka neobsahuje, ale informace, že hranici tvoří potok až k hoře, se velmi dobře hodí k terénní situa-

ci, v níž za pramenem následuje prudké stoupání do kopce. Ten snad můžeme považovat za horu Dubowa, ačkoli takové pojmenování doloženo není. Listinné situaci dobře odpovídá skutečnost, že na opačném, severozápadním svahu kóty pramení jiná vodoteč, kterou hranice jen protíná. V souvislosti s názvem Dubové hory můžeme velmi hypoteticky uvažovat, zda zmíněná Železná brána, resp. trať Beim Eisernen Thor nakonec nepředstavuje zkomolenou verzi názvu Eichentor.

(02–03) linie: *sestup z hory Dubowa k potoku Bukowecz*; značení: *hranice*

(03) bod: *potok Bukowecz*

Potok Bukowecz by mohl být zmíněnou vodotečí, která o něco jižněji, resp. v jihozápadním směru, vtéká do Běloutínského potoka (Steinbach). Adeptem pro název potok Bukowecz by ovšem mohl být i Běloutínský potok samotný (a přechod přes dvě menší vodoteče by tu listina ignorovala). Vodní tok je orientačním bodem, ale netvoří hraniční linii.

(03–04) linie: *od potoka Bukowecz k hoře Chrib*; značení: *hranice*

(04) bod: *hora Chrib*

Horou Chrib by nejspíše mohl být vrchol v trati Nejdecko, současné mapy jej jako kótu neuvádějí, speciální mapy 1 : 75 000 třetího vojenského mapování uvádějí výšku 465 mnm a nejspíše toto místo označuje A. Rolleder jako kopec Radičko.²²

(04–05) linie: *přes horu Chrib k prameni potoka Swinowi*

(05) bod: *pramen potoka Swinowi*

Dnešní Sviní potok vzniká ze dvou zdrojů v lokalitě Černý les, na úpatí Veselského kopce. Blíže k předpokládané hoře Chrib je samozřejmě jižní vodoteč. Pokud by identifikace byla správná, pak se tu listinná hranice poněkud odchyluje od současné hranice katastrální. Ačkoli shoda Sviního potoka s potokem Swinowi je velmi pravděpodobná, je třeba upozornit, že současné jméno bylo v mapách standardizováno až v roce 2009, starší mapy je neuvádějí a erudovaný František Šustek si na konci 80. let 20. století dochováním tohoto hydronyma nebyl jistý.²³

(05–06) linie: *potok Swinowi po proudu k soutoku*

(06) bod: *soutok potoka Swinowi a potoka Hradeszna*

Hradečný potok protéká na katastru Nejdku lokalitami U Hradeček a Hradečky, resp. Radičko, tento název je doložen od 16. století, předpokládané hradisko zatím nebylo objeveno,²⁴ název Hradečný potok je doložen na speciálních mapách 1 : 75 000 třetího vojenského mapování, na indikačních skicách stabilního katastru Nejdku je označen jako Heinrichswaldbach, u Rolledera naopak jako Neudekbach,²⁵ což je mimochodem název, kterým je v topografické sekci 1 : 25 000 třetího vojenského mapování označen i tok Luhy, do níž se dnes Hradečný potok vlévá v Nejdku.

(06–07) linie: *potok Hradeszna proti proudu ke stromu Yedl*

(07) bod: *strom Yedl*; značení: *hranice*

Vizuálně výraznou jedli z konce 13. století dnes samozřejmě v krajině nenajdeme. Sledujeme-li současnou katastrální hranici Jindřichova, logické místo pro orientační bod se nabízí v lokalitě Hranečník, kde katastrální hranice opouští tok Hradečného potoka, resp. jeho levého přítoku, který pramení v Dobešově a pokračuje severozápadním směrem. Listina další část hranice uvádí jako výstup na „uvedenou horu“, aniž by bylo zřejmé, k jaké hoře se údaj vztahuje. V úvalu připadají vrcholy o výšce 587 mnm na ka-

tastru Dobešova, 564 mnm na katastru Jindřichova (speciální mapy 1 : 75 000 třetího vojenského mapování), nejpravděpodobněji pak Varta, dříve označovaná jako Jindřichovská špice (590,8 mnm). Odtud pak listinná hranice pokračovala k prameni potoka.

(07–08) linie: *stoupání od stromu Yedl přes (nejmenovanou) horu k prameni potoka Hraniczni; značení: hranicie*

(08) bod: *pramen potoka Hraniczni*

Hraniční potok dnes na mapách nenajdeme,²⁶ jediným adeptem, který je v souladu s ostatními údaji listiny, je tu pramen říčky Luhy, který se však dnes nachází cca 700 m jižně od hranice katastru. Pokud by Luha měla být totožná s Hraničním potokem, pak na konci 13. století musela – kvůli svému tehdejšímu názvu – tvořit alespoň v určitém úseku hranici újezdu. Současná severní hranice katastru je umístěna výše, na říčce Suché – ale vzhledem k tomu, že listina Suchou zná, ovšem až v souvislosti s jiným úsekem hranice, je možné, že v těchto místech hranici katastru i panství skutečně tvořila Luha a teprve později došlo k posunu hranice severněji.

(08–09) linie: *potok Hraniczni po proudu k soutoku*

(09) bod: *soutok potoka Hraniczni a potoka Hluboki*

K jedinému soutoku Luhy nad Jindřichovem dochází poblíž křížení silničních komunikací nedaleko lokality Na Čardě. Levobřežní přítok Luhy by pak měl nést historické označení Hluboký potok a stejně by byla označována spojená vodoteč při svém dalším toku. Současná situace toto řešení nevylučuje, protože průtok obou potoků je u jejich soutoku obdobný a bylo by logické, že v místě, kde spojený potok ztrácel funkci hranice, byl dále označován názvem svého přítoku. Komplikující je, že severně od Partutovic se nachází lokalita Hlyboké, resp. Hluboké, jíž protéká potok (snad jde o Hubokenbach, který s hranicí neurčitě spojuje A. Rolleder),²⁷ tuto lokalitu však nelze zapojit do posloupnosti listinných údajů.

(09–10) linie: *potok Hluboki po proudu k hoře Zabrieh*

(10) bod: *hora Zabrieh*

Listinným informacím v těchto místech dobře odpovídá vrchol Na Vartě (575,5 mnm), názvem odkazující k hraniční funkci – na jeho východním úpatí hranice opouští tok Luhy a na západním svahu pokračuje řekou, která i dnes nese jméno Suchá.

(10–11) linie: *přes horu Zabrieh k řece Sucha; značení: hranicie*

(11) bod: *řeka Sucha*

Řeka Suchá (Dorrabach) tvoří severní hranici jindřichovského katastru, listinná hranice pak prochází jejím korytem proti jejímu proudu.

(11–12) linie: *řeka Sucha proti proudu k místu (?) Nawirch / potoku Rokytowecz*

(12) bod (?): *Nawirch / potok Rokytowecz*

Text listiny tu není zcela jasný – „*flumen ascendendo facit metam usque nawirch rivuli dicti Rokytowecz*“, pokud by *nawirch* měla být lokalitou Nawirch, nabízí se vrchol Bejchlovec (589,7 mnm), po jehož severním svahu by hranice směřovala k vodoteči Lipenský potok, který se dnes z větší části nachází na katastru Lipné. I současná katastrální hranice Partutovic je umístěna velmi blízko jádra Lipné, což je pro středověké horské vsi neobvyklé a vyvolává to dojem, že v těchto místech mohla být hranice v průběhu staletí korigována ve prospěch Lipné. Je možné, že *nawirch* je jen chybně umístěným bohemismem vyjadřujícím směr vodního toku, resp. hranice, pak by ovšem chybělo

zachycení spojnice mezi tokem Suché a potokem Rokytovec. V listině také chybí informace o značení úseku.

(12–13) linie: *potok Rokytowecz po proudu k místu Rokitowi kerz*

Ztotožnění Rokytovce s Lipenským potokem je hypotetické, jinou existující vodoteč, která by alespoň rámcově odpovídala listinnému kontextu, však v oblasti nenajdeme.

(13) bod: *keř Rokitowi kerz*

Orientační bod v podobě výrazného keře (zřejmě vrby) bychom nejspíše hledali v místě, kde Lipenský potok mění svůj směr a míří dále k severu, k tomu dochází neda-leko od dřevěného kostela sv. Jana Křtitele v Lipné.

(13–14) linie: *stoupání od keře Rokitowi kerz přes místo Chrib; značení: hranicie*

(14) bod: *místo Chrib*

Chrib je rozšířeným označení hory, listina však tento název specifikuje jako místo (*locus*), nikoli jako horu, resp. její vrchol. Linií, která spojuje místo, kde hranice opouští Lipenský potok, s pramenem říčky Veličice, by mohla být sníženina mezi vrcholem Bejchlovec a kótou 581 mm na katastru Lipné, poblíž partutovické trati Dvořiska.

(14–15) linie: *z místa Chrib k prameni říčky Weliczicie; značení: hranicie*

(15) bod: *pramen říčky Weliczicie*

U západního svahu Bejchovce pramení Koutecký potok (Böhmerbach), jehož novodobý název je odvozen od toho, že teče v „koutech“, tedy na okraji katastru, i dnes tvoří celou délku hranice mezi Partutovicemi a Kyžlířovem. Identita s listinnou Veličicí je nepochybná.

(15–16) linie: *řeka Weliczicie po proudu k soutoku*

(16) bod: *soutok řeky Weliczicie a řeky Welika*

Soutok Kouteckého potoka s řekou Veličkou se nachází v lokalitě Pod Tlustým Janem na katastru Kyžlířova pod zříceninou dvojhradu označovaného dnes jako Puchart (Zig-hart, Wüstes Schloss), který byl součástí potštátského panství.

(16–17) linie: *řeka Welika po proudu k soutoku*

(17) bod: *soutok řeky Welika a řeky Beczew*

Přes množství regulačních zásahů, výstavbu i rušení mlýnských náhonů je tok řeky Veličky v hlavních rysech stále stejný. Hranicí mezi hranickým a drahotušským panstvím byla po celý středověk, až spojení Hranic a Drahotuší v rukou jedné vrchnosti v polovině 15. století přineslo expanzi Hranic na pravý břeh Veličky. Místo soutoku Veličky s Bečvou se nachází v blízkosti hranického mostu přes Bečvu v blízkosti bývalé továrny Karnola.

(17–18) linie: *řeka Beczew proti proudu*

(18) bod: *místo Dubrawicie*

Přesné určení místa Dubrawicie není možné, název Doubravy či Doubravice je velmi rozšířeným pojmenováním listnatého lesa i pastvin. V nivě Bečvy se takovýchto míst nacházelo jistě více, námi hledané zřejmě v prostoru dnešního Smetanova nábřeží. Lze to dedukovat z faktu, že listinná hranice neprobíhala Ludinou a Račím potokem na západě, ani na východě korytem bezejmenné vodoteče, která ústí do Bečvy v dnešní Partyzánské ulici. Hranice vedla nejspíše právě v intervalu mezi těmito vodními toky. Dnešní katastr Hranic pokračuje výrazně jižněji a obsahuje celý les Hůrku. V něm se

ovšem nacházel hrad Svrčov, který při svém založení nebyl spojen s Hranicemi, ale naopak představoval výspu pozdějšího helfenštýnského panství. Také Adámkovský dvůr, který se nacházel někde na předměstí Hranic, ještě na počátku 16. století příslušel k helfenštýnského panství.²⁸ Expanze hranického katastru ostatně probíhala od 15. století vlastně všemi směry.²⁹

(18–19) linie: *od místa Dubrawicie k hoře Hraniscza hora; značení: copci*

(19) bod: *hora Hraniscza hora*

Hranickou horu lze nejspíš ztožnit s vrcholem, který dosahoval výšky 375 mnm (speciální mapa 1 : 75 000 třetího vojenského mapování), ale dnes je již odtěžen vápencovým lomem, na jeho jihozápadním úpatí od konce 15. století stojí kostel Narození Panny Marie. Na mapách z 19. století bývá hora střídavě označována jako Hranický i Hluzovský kopec, dnes je však jako Hluzovský kopec označována kóta 337 mnm severně od Hluzova.

(19–20) linie: *od hory Hraniscza hora k lesu Spiczki lez; značení: copci*

(20) bod: *les Spiczki lez*

Dnes neužívané toponymum Špičský les máme doloženo na počátku 16. století,³⁰ jde zřejmě o lokalitu s dnešním názvem Černý les, na jehož západním okraji se dnes nachází spojnice hranic hned čtyř katastrů – hranického, hluzovského, špičského a kunčického.

(20–21) linie: *sestup podél lesa Spiczki lez k řece Potok z geser; značení: kopci*

(21) bod: *řeka Potok z geser*

Potok z jezer je zmíněn jen jako orientační bod v krajině, jeho tok nepředstavoval součást hranice. Nejspíše šlo o přechod jednoho z ramen Račího potoka (jedná se o jiný tok než zmiňovaná vodoteč na východní straně Hranic), které teče u Černého lesa. Zda je možné, že tok původně souvisel s nějakým jezerem, není jasné. U vsi Jezernice na sousedním drahotušském panství máme ještě v 16. století jezero doloženo,³¹ ale dnes jej v krajině nenajdeme. Mimochodem zdůrazněme, že listinná hranice nezmiňuje žádnou stojatou vodu.

(21–22) linie: *od řeky Potok z geser ke komunikaci Hradecz – Kelec; značení: kopci*

(22) bod: *cesta Hradecz – Kelec*

Komunikace spojovala Kelč s Hradcem nad Moravicí (tentokrát nebyla jako cílová stanice označena Opava, přestože se muselo jednat o shodný směr), její přesnou trasu v minulosti neznáme, ale nemohla probíhat jinudy než linií Bělotín – Kunčice – Špičky. Dnes tvoří katastrální hranici mezi Špičkami a Kunčicemi vodoteč, která je přítokem Račího potoka a protíná komunikaci (dále je hranicí Račí potok sám). Listina však vodoteč jako hraniční linii před silnicí nezmiňuje, takže byla nejspíše vedena jinudy a až za cestou navázala na koryto Račího potoka.

(22–23) linie: *od cesty Hradecz – Kelec k potoku Spiczki potok; značení: kopci*

(23) bod: *potok Spiczki potok*

Ztotožnění Špičského potoka s dnešním Račím potokem je v souladu s tím, že vodoteč pramení pod Špičkami a dále protéká Kunčicemi,³² které však v době sepsání falza byly teprve zakládány – objevují se v listině z dubna 1270, kterou olomoucký biskup věnoval svému rytíři Eberhartovi Špičky a „novou ves“, jejíž lokace zřejmě ještě nebyla zcela dokončena.³³ Pokud bychom mohli předpokládat, že by se existence nové vsi odrazila v místních pojmenováních okamžitě, pak by terminem ad quem vyhotovení našeho falza byl dokonce rok 1270. V současnosti je název Špičský potok používán pro jinou vodoteč, která pramení na východ od Špiček a vtéká do Bečvy.

(23–24) linie: *potok Spiczki potok po proudu k soutoku*

(24) bod: *soutok potoka Spiczki potok a řeky Jessennicie*

Račí potok se pod Bělotínem vlévá do Luhy. Na horním toku jsme se s Luhou v listině setkali pod názvem Hraniční potok. Indikační skici stabilního katastru označují tok v Bělotíně jako Luhu (Luhabach), v Kunčicích jako Nejdecký potok (Neudekerbach), v Polomi jako Bělotínský potok (Böltnerbach), v Heřmanicích a Dubu jako Větší potok (Grösserbach) a v Polouvsí jako Vesnický potok (Dorfbach), hranicko-drahotušský urbář z roku 1569 jej nazývá Polomská řeka, Schenklova mapa Přerovského kraje (1842) i Šemberova Mapa země moravské (1875) jej označují hydronymem Temnitz / Temenice (zkomolené Jesenice?). Identita řeky Jessennicie s Luhou (byť nejen s ní, jak si ukážeme) je podstatným bodem celého řešení a přišli s ním i jiní autoři.³⁴ Problémem je, že dále v textu listiny se objevuje stejně pojmenovaná řeka, kterou však považujeme za řeku jinou – na první pohled tu jde z naší strany o obvyklé „opravování pramene“, manipulaci s výpovědí listiny, ale jinou možnost nelze se strukturou listinných údajů sladit.

(24–25) linie: *řeka Jessennicie po proudu k soutoku*

(25) bod: *soutok řeky Jessennicie a potoka Zarski potok*

Spojení hranice újezdu s tokem Luhy však v těchto místech netrvá dlouho, protože hranice se stáčí k jihu vodotečí Zarski potok. Ten lze snadno ztotožnit s potokem, který pramení na východ od Špiček v lokalitě, která má v katastrálních mapách dodnes pojmenování Žára, na mapách stabilního katastru jako trať Ziarowa. V její blízkosti se nachází vrchol Vysoká stráž (370,5 mnm).

(25–26) linie: *potok Zarski potok proti proudu k místu Zlebina*

(26) bod: *místo Zlebina; značení: kopecz*

Název Zlebina je často používaný a významově obecný (koryto), v těchto místech na mapách však nedoložený. Listina sice neuvádí, že by hranice sledovala Zarski potok až k prameni, ale ten se skutečně nalézá ve sníženině mezi vrcholy Vysoká stráž (Branný kopec) a kótou 351,3 mnm. Pro naše řešení je příhodné, že v blízkosti se nachází trojmezí katastru Kunčic, Špiček a Polomi. Sníženina s potokem je zalesněná, je možné, že v porostu se nachází i antropogenní kopcovitý útvar, který listina zmiňuje. Jsme na pochybách, zda jednotné číslo (kopec) tu označuje běžné značení hranice, které se nijak nelišilo od ostatních *kopců*, nebo signalizuje zvláště velký kopec, byť třeba ne v rozměrech počáteční mety. Každopádně je zajímavé, že *kopec* v místě Zlebina spojuje s velkým kopcem u Bělotína osa takřka přesně severojižní.

(26–27) linie: *od místa Zlebina ke komunikaci Hranicz – Gycin; značení: kopci*

(27) bod: *komunikace Hranicz – Gycin, vlevo od ní strom dub; značení: hranicie*

Že středověká komunikace, která spojovala Hranice s (Starým i Novým) Jičínem, procházela prostorem mezi Kunčicemi a Špičkami, je víc než pravděpodobné. Její umístění se zřejmě příliš neliší od dnešní silnice mezi Špičkami a Hranickými Loučkami. Nedařleko od předpokládané Zlebiny prochází silnice místem U Dubu, které je trojmezím katastrů Špiček, Polomi a Hranických Louček. Spojovat jeho název s dubem z listiny je stejně snadné jako pochybné, ale i dnes se jedná o pohledově dominantní dub u cesty, byť ten současný stojí od komunikace vpravo (na levé straně najdeme skupinu dubů od silnice o něco dál).

(27–28) linie: *od dubu na vrchol hory Kobelow*; značení: *kopci*

(28) bod: *vrchol hory Kobelow*

Listina uvádí linii od dubu u cesty na horu Kobelow, v dnešních mapách najdeme v těchto místech dvě pojmenování, které k tomuto starobylému názvu evidentně odkazují – na katastru Špiček je to lokalita Kobelova, na sousedícím katastru Hranických Louček lokalita Kobelov, obě trati se nacházejí již na indikačních skicách stabilního katastru. Ke kterému z kopců se název dříve vztahoval, zřejmě zjistit nelze, v souladu s dalším směřování hranice by mohlo jít o kótu 356 mnm na jih od komunikace.

(28–29) linie: *z vrcholu hory Kobelow k pramenům potoka Milothiski potok*; značení: *kopci*

(29) bod: *pramen potoka Milothiski potok*

Identita vodoteče Milothiski potok s dnešním Milotickým (též Milotským)³⁵ potokem je jednoznačná a přesně odpovídá také dnešní katastrální hranici mezi Hranickými Loučkami a Miloticemi nad Bečvou.

(29–30) linie: *potok Milothiski potok po proudu ke komunikaci Luczka – Miloithic*

(30) bod: *komunikace Luczka – Miloithic*

Směr komunikace spojující Hranické Loučky a Milotice nad Bečvou je evidentní, vzhledem k dalšímu postupu hranice je však podstatné umístění cesty vůči jádru Milotic. Protože listina uvádí existující ves Milotice, ale nikoli jako součást hranického újezdu, je pravděpodobné, že hranice vesnici obcházela. Indikační skica stabilního katastru skutečně ukazuje severní stranu intravilánu jako souvisle zastavěnou, komunikace z Hranických Louček se stáčí východním směrem a na návěs je vedena ze severovýchodního rohu intravilánu, východním směrem pak dále pokračuje k Hustopečím nad Bečvou a jižním k Bečvě. Listinná hranice vedená cestou z Hranických Louček až k Bečvě, v jejíž těsné blízkosti se nacházejí Milotice, tedy může dobře odpovídat historické realitě, byť současný katastr Milotic pokračuje výrazně východněji.

(30–31) linie: *komunikace Luczka – Miloithic k řece Bečvě*

(31) bod: *brod (?) přes řeku Beczow*

Nevíme, zda komunikace ve 13. století směřovala až k říčnímu korytu a pokračovala brodem přes řeku, je to však pravděpodobné. Historická situace v nivě Bečvy byla však jistě jiná než dnes – Bečva, zanášena štěrkem z Beskyd, poměrně často měnila svůj tok a budování vodních děl lidmi probíhalo v těchto místech velmi intenzivně.

(31–32) linie: *řeka Beczow proti proudu k místu Zawerbek*

(32) bod: *místo Zawerbek*

Pojmenování Závrbek je obecně rozšířené, ale na území, v němž se nyní pohybujeme, nedoložené. Hledáme přitom místo, kde hranice opouští tok Bečvy a pokračuje severním směrem. Vzhledem k dalšímu vedení hranice se však muselo nacházet až za soutokem Bečvy s Mřenkou, která teče do Bečvy přes Porubu. Mohlo k tomu dojít nejdříve v lokalitě Bečviska pod hustopečskou Valchou.

(32–33) linie: *od místa Zawerbek k řece Jessennicie*; značení: *hranice*

(33) bod: *řeka Jessennicie*

Název řeky Jessennicie se v listině objevuje celkem třikrát, ale spojení údajů s jedním tokem se zdá být nemožné. Řešením situace je hypotéza, že trojice jmen se nevztahuje ke stejné řece. V místech, kde se pohybujeme nyní, tedy v blízkosti Bečvy, existuje vo-

doteč, která je dnes označována jako Mřenka, na indikačních skicách stabilního katastru je v Palačově pojmenována jako Petřkovický potok (Petřkowitzbach), v Porubě jako Starý potok a v Hustopečích nad Bečvou jako Jasenka. Toto pojmenování je pro nás klíčové. To, že je v listině stejným názvem označována dvojí skutečnost, je zvláštní, ale nejde jen o případ Jessennicie – toponymum Chrib se také objevuje dvakrát, potok Hraniczni a řeka Hranicznik jsou si názvem také velmi podobné, slovní základ *jasen* je nadto poměrně produktivní. Po překročení Mřenky pokračovala listinná hranice západně od jejího toku a procházela mezi Hustopečemi a Porubou mimo linie vodních toků.

(33–34) linie: *přes řeku Jessennicie stoupání na horu Pastewne*; značení: *hranice*

(34) bod: *hora Pastewne*

Horu Pastewne na dnešních mapách nenajdeme, z listiny víme jen to, že u ní pramenil stejnojmenný potok. Nejvhodnějším adeptem, který by zároveň zhruba odpovídal katastrální hranici, je tu kóta 352 mnm jižně od Vysoké mezi lokalitou Košičky a Padělky. Na jejím severozápadním úpatí pramení nepojmenovaný vodní tok, který teče západním směrem.

(34–35) linie: *z hory Pastewne k prameni potoka Pastewni*; značení: *hranice*

(35) bod: *pramen potoka Pastewni*

Dnes bezejmenný vodní tok byl dříve označován jako Wisokabach, pramení západně od intravilánu Vysoké, v lokalitě Vysoký padělek. Od lokality Zátoky (na indikační skice stabilního katastru Zasoky) pak tvoří katastrální hranici mezi Vysokou a Hustopečemi, a to až do svého soutoku s Loučským potokem.

(35–36) linie: *potok Pastewni po proudu k soutoku*

(36) bod: *soutok potoka Pastewni a řeky Hustopezka*

Identitu listinné Hustopezky s dnešním Loučským potokem podporuje skutečnost, že Loučský potok (Litschelbach – speciální mapy 1 : 75 000 třetího vojenského mapování; Fuchsgrubenbach – indikační skici stabilního katastru Hranické Loučky) protéká Hustopečemi nad Bečvou a pod nimi pak ústí do Bečvy.³⁶ Příznačné může být, že listina neoznačuje vodní tok jako Hustopečský potok, ale jen jako Hustopečku.

(36–37) linie: *řeka Hustopezka proti proudu k soutoku*

(37) bod: *soutok řeky Hustopezka a řeky Zasieka*

Listina vede hranice proti proudu Hustopezky k soutoku s jinou řekou, ten se nachází o něco severněji v místech setkání katastrů Vysoké, Hustopečí, Hranických Louček a Heřmanic. Zasieka by pak mohla být potokem, který z východní strany obtéká úpatí kóty 351,3 mnm na jihu katastru Heřmanic v blízkosti trati Háj (na k. ú. Hranické Loučky), resp. Pod Hájky (na k. ú. Heřmanice). Toponymum Zasieka může být starší variantou názvu trati Zasoky, žijící dnes v podobě Zátoky. Původní název má zřejmě vztah k zemské hranici, ať už jej budeme chápat jako výraz pro lesní záseky,³⁷ nebo trvalejší polní opevnění.³⁸

(37–38) linie: *řeka Zasieka proti proudu k prameni*

(38) bod: *pramen řeky Zasieka*

Pramen vodoteče je podle map dvojí – jeden vzniká ve sníženině mezi kótami 351,3 mnm a 351,1 mnm, druhý na východním úpatí této kóty 351,1 mnm, vzhledem k tomu, že právě tímto druhým tokem dnes prochází katastrální hranice mezi Heřmanicemi a Vysokou, snad právě tudy vedla listinná hranice. Sníženinou mezi kótami 351,1 mnm

(k. ú. Heřmanice) a 358,9 (k. ú. Vysoká) se dostáváme k prameni Heřmanického potoka.

(38–39) linie: *od pramene řeky Zasieka k prameni řeky Hranicznik*; značení: *kopci*

(39) bod: *pramen řeky Hranicznik*

Ztožnění řeky Hranicznik s dnešním Heřmanickým potokem je jistě možné, neboť Heřmanický potok protéká trojmezím katastrů Vysoké, Heřmanic a Dubu a severním směrem pak tvoří katastrální hranici Heřmanic a Vysoké až do svého soutoku s Luhou. Vztah ke středověkým metám může mít také pojmenování tratí na mapách stabilního katastru – na severovýchodě heřmanického katastru Kopska, na severozápadě katastru Vysoké Kopcefeld.

(39–40) linie: *řeka Hranicznik po proudu k soutoku*

(40) bod: *soutok řeky Hranicznik a řeky Jessennicie*

Třetí výskyt názvu Jessennicie podle našich dedukcí odpovídá výskytu prvnímu, tedy řece Luze, do níž se Heřmanický potok vlévá mezi Heřmanickým rybníkem a Dubem. V současnosti vede katastrální hranice mezi Heřmanicemi (a dále Blahutovicemi) a Dubem tokem Luhy, ale listinná hranice jen prochází soutokem Heřmanického potoka a Luhy a míří „po souši“ na sever směrem k potoku Dyedow.

(40–41) linie: *od řeky Jessennicie k potoku Dyedow*; značení: *hranicie*

(41) bod: *potok Dyedow*

Následující část hranice protíná vodní toky, ale není vedena jejich korytem, orientačním bodem není ani soutok či pramen těchto potoků. Situace dobře odpovídá oblasti mezi Blahutovicemi a Polouvsím, kde několik drobných vodních toků pramení na stráních Nízkého Jeseníku a vtéká do Luhy, která se pak za Jeseníkem nad Odrou vlévá do Odry. Listinná hranice vedená těmito stráněmi od soutoku Heřmanického potoka s Luhou protne nejdříve Lučický potok (Lutschitzebach), který bychom rádi považovali za listinný potok Dyedow a který se vlévá do Luhy jižně od Blahutovic. Hydrologická situace byla v těchto místech komplikovanější, protože vodní tok Lučického potoka tu sloužil jako mlýnská strouha, takže původní průběh koryta se mohl výrazně lišit od současného stavu. Nicméně vodní zdroj, který pramení u Lučic a s nímž se spojuje vodoteč vznikající v Blahutovicích, jistě směřoval k soutoku s Luhou i v době středověku – tak urbář z roku 1569 uvádí „*potok nade vsí Blahoutovicemi (...), který jde od zalání (Zalání) na rybníčky fojta blahutovského*“ a spojuje se s potokem, který teče „*z velkého lesu blahutovského slove vod Červené hlíny*“ a společný tok pak „*vpadá do potoku, kterýž skrze Polouvsí teče, nad stavem jasenickým*“.³⁹

(41–42) linie: *od potoka Dyedow k potoku Hubni*; značení: *hranicie*

(42) bod: *potok Hubni*

Po překročení Lučického potoka se brzy můžeme napojit na dnešní katastrální hranici mezi Blahutovicemi a Polouvsím, která prochází severovýchodním směrem. Východně od Blahutovického vrchu (330,9 mnm) se nachází nepojmenovaný vodní tok. Vzniká soutokem dvou vodotečí – jižní, která pramení v blahutovické lokalitě U Kapličky (ve stabilním katastru trať Alt Viehtrieb), a severní, jež vzniká blíže hranicím trojmezí katastru Blahutovic, Hrabětic a Polouvsí. Dnes je katastrální hranice vedena zčásti korytem jižního toku, soutokem a pak severním tokem. Kdybychom, teoreticky, vedli hranici tak, že by oba toky prořala, pak by jižní rameno mohlo být totožné s potokem Hubni. Tento název máme doložen na počátku 16. století, kdy několik osedlých z Blahutovic platí

„z koutu v Hubníku“.⁴⁰ Místo, o němž uvažujeme, je skutečně okrajem, tj. koutem katastru Blahutovic.

(42–43) linie: *od potoka Hubni k potoku Slupni*; značení: *hranice*

(43) bod: *potok Slupni*

Severní rameno zmíněné vodoteče by mohlo být listinným potokem Slupni.

(43–44) linie: *od potoka Slupni k potoku Malý (minor) Bohumilecz*; značení: *hranice*

(44) bod: *potok Malý Bohumilecz*

Dalším tokem, který hranice podle listiny protínala, byl Malý Bohumilec, ten by mohl být identický s nepojmenovaným tokem, který na několika místech pramení v Hrabětickém lese a mezi Polouvsím a Jeseníkem nad Odrou se vlévá do Luhy. Dnes katastrální hranice probíhá zčásti korytem tohoto potoka, pokud bychom však potok jen přešli, jak naznačuje listina, a pokračovali zhruba 2 km severozápadním směrem v linii dnešní katastrální hranice, dostali bychom se na hranici katastru Hrabětic a Vražného k Hrabětickému potoku.

(44–45) linie: *od potoka Malý Bohumilecz k potoku Velký (maior) Bohumilecz*; značení: *hranice*

(45) bod: *potok Velký Bohumilecz*

Velký Bohumilec z listiny by velmi dobře mohl být dnešním Hrabětickým potokem.⁴¹ I on odděluje po většinu toku katastr Hrabětic a Vražného. Vztah Malého a Velkého Bohumilce by pak byl vyjádřením délky a průtoku těchto toků, přičemž oba pramení v Hrabětickém lese.

(45–46) linie: *potok Velký Bohumilecz proti proudu k prameni*

(46) bod: *pramen potoka Velký Bohumilecz*

Zatímco listina klade hranici až k prameni Velkého Bohumilce, prameny Hrabětického potoka se nacházejí uvnitř hrabětického katastru v lesní trati, kterou stabilní katastr označuje jako Hynčickou stranu (Hainzendorferseite) a současná katastrální hranice probíhá o něco severněji.

(46–47) linie: *od pramene potoka Velký Bohumilecz až k potoku Pohorzki potok*; značení: *hranice*

(47) bod: *potok Pohorzki potok*

Vodoteč, která by se nacházela blízko pramenům Hrabětického potoka a zároveň směřovala severním směrem, vzniká na severovýchodním úpatí kóty 317,4 mnm. Listinná hranice pravděpodobně procházela právě tímto vrcholem, ale žádná hora v této souvislosti zmíněna není. Tento vodní tok nemá v současnosti název, jedná se o jižní přítok Vraženského potoka, část jeho toku i dnes tvoří katastrální hranici mezi Lučicemi a Hynčicemi. Jižním směrem se nachází vrchol Lučická stráž (339,2 mnm).

(47–48) linie: *potok Pohorzki potok po proudu k soutoku*

(48) bod: *soutok potoka Pohorzki potok a potoka Wrazni*

Na západním okraji dnešních Hynčic zmíněný potok vtéká do Vraženského potoka, který pak pokračuje přes Hynčice a Vražné do Odry,⁴² listinná hranice však pokračuje proti proudu severním směrem. Současná katastrální hranice není umístěna tak blízko intravilánu Hynčic, ale v lokalitě U Zdráhalova lesa (ve stabilním katastru trať Rõls) opouští koryto (Pohorského) potoka, protíná východní svah kóty 330,5 mnm a v lokalitě

U Moravské brány (trať Eisenthor) splývá s tokem Vraženského potoka. Pohyb katastrální hranice tu asi signalizuje úpravy, k nimž došlo po vysazení Hynčic na úkor katastru Běloutina asi ve 14. století.

(48–49) linie: *potok Wrazni proti proudu k místu Kopecz*

(01) bod: *místo Kopecz*; značení: *kopecz*

Proti proudu západního toku Vraženského potoka se dostáváme k výchozí pozici celé hranice – hraničnímu kopci u místa, kde se Vraženský potok kříží s cestou na Opavu.

Pokud linie listinné hranice neprobíhala vodními toky, chápeme ji jako úsečku, ačkoli v realitě byla její trasa jistě členitější – listina sice uvádí orientační body, ale odvolává se především na značení hranice v terénu. To probíhalo podle listiny třemi způsoby: (a) dvakrát se objevuje pojem *kopec* v singuláru (01 a 26), (b) opakovaně se hovoří o hranici vyznačené plurálem *kopci*, (c) také opakovaně jsou uváděny *hranicie*, tj. *hranice*. Všechny možnosti jsou uváděny jako synonymum latinského *meta*, to je však významově spíše nadřazeným pojmem a oba české termíny – *kopce* i *hranice* – se vztahují k rozdílným jevům.⁴³ Množné podoby výrazů *kopce* i *hranice* jsou zcela důsledně uváděny pouze v souvislosti s těmi liniemi hranice, které nejsou tvořeny vodním tokem. Ke konkrétnímu bodu se vážou jen v případě stromů, které sloužily jako orientační body v krajině – u keře Rokitowi kerz žádné značení zmíněno není, u jedle v severní části újezdu i u dubu v části jižní jde v obou případech o *hranice*. Z toho lze usoudit, že zatímco *kopce* byly s velkou pravděpodobností uměle vytvořenými hromadami kamení, dřeva a zeminy, *hranice* byly nejspíše značkami, které se umísťovaly na existující nepohyblivé prvky – stromy či kameny. V severní části újezdu se vyskytují výhradně *hranice*, na jih od Luhy jsou to zase *kopce*. Evidentně to bylo dáno mírou osídlení a tedy závažností (a nákladností) vyznačování – v řídké osídlených vyšších nadmořských výškách s převládajícím lesem stačily *hranice*, zatímco v hustěji obydleném Pobečví už bylo třeba nechat poddané navršit *kopce*. Zcela výjimečný je pak kopec na počátku celého popisu, který na nejviditelnějším místě vymezoval hranici panství i celé země.

Celkem obsahuje popis hranice 42 toponym, které lze v šestnácti případech spojit se současnými či nedávno používanými jmény buď bezpečně, nebo orientačně.⁴⁴

jména z listiny	celkem	bezpečná shoda	orientační shoda
hydronyma	27 ⁴⁵	7	5
mikrotoponyma ⁴⁶	9	1	1
oronyma	6		2
celkem	42	8	8

Stranou přitom necháváme čtyři hodonyma, resp. komunikace, jež jsou specifikovány cílovým (případně i výchozím) oikonymem. A dále oikonyma uvnitř újezdu (2) či mimo něj (5) a další dvě, která jsou zachycena nepřímou (z toho jedno je nejisté). Všechna oikonyma lze identifikovat jednoznačně. Identifikace zbylých jmen toků, vrcholů a lokalit je deduktivní, někdy s vysokou mírou jistoty (např. Koutecký potok jako listinná Weliczcie, Kopec jako Schlosshügel), jinde jen silně hypoteticky (např. Rokitowi kerz).

Interpretace údajů z listiny vzhledem ke genezi hranického panství

Chybějící Jeseník nad Odrou

Provedený pokus o rekonstrukci listinné hranice ukazuje, že hranický újezd velmi přesně odpovídá vymezení hranického panství, jak je zachyceno při převodu z roku 1499⁴⁷ a pak dále trvá, byť s připojením dalších vsí, až do 19. století. K významnějším diferencím mezi listinnou hranicí a katastrálními hranicemi vsí dochází jen v několika případech,⁴⁸ jimiž se budeme zabývat dále. Nejprve si však položíme otázku, jaký je vztah hranice újezdu k úvodní části listiny, která uvádí mimo trhové vsi Hranice ještě šestici dalších vesnic?

První čtyři jsou snadno identifikovatelné, jejich výčet však neodpovídá žádnému geografickému systému. Vesnice Nahorach (Na Horách) je letitou záhadou vlastivědné literatury, pokud nebudeme hned předpokládat, že jde o sídlo, které později zaniklo,⁴⁹ zbývá uvažovat, že jde o ves existující dnes pod názvem jiným – jako své předchůdkyně se jí kvůli své geografické pozici dovolává hned čtveřice vsí – Jindřichov a Partutovice na hranickém panství a Dobešov na panství oderském,⁵⁰ na jičínském panství je to zase ves Hůrka,⁵¹ pro níž navíc svědčí podobnost názvu. Ten je ovšem zároveň tvořen z velmi produktivního slovního základu, takže obdobně mohly být v širším okolí Hranic s vesnicí Na Horách spojovány např. vsi Pohoř či Podhoří. Ponechme tuto otázku i nadále otevřenou.

V případě vsi Yesennicie (Jesenice) nebylo navrženo jiné ztotožnění než Jeseník nad Odrou. To však zcela jistě neodpovídá listinnému vymezení újezdu, jehož východní strana kopíruje východní stranu katastrálních hranic dnešních Blahutovic a Hrabětic, které vznikly až v 18. století parcelací blahutovického panského dvora.⁵² Pádným argumentem je také absence hydronyma Odra – vymezení hranic, v jejichž rámci by se nacházel Jeseník nad Odrou, by se bez Odry těžko obešlo. Uvažovat o tom, že i ona Yesennicie, tedy toponymum z také dosti produktivního základu *jasen* či *jasan*, je vsí zaniklou či později přejmenovanou, by nás dovedlo jen k nepodloženým hypotézám. Pokud však budeme považovat Jesenici za Jeseník nad Odrou, který se později ocitl mimo hranické panství, má to význam pro chápání geneze celé domény.

Falzum z roku 1169 a mnich Jurik

Co vlastně o vzniku hranického panství víme? Navažme tu na příběh, který objevně fabuloval Martin Wihoda, byť spíše než o Hranicko mu šlo o spojení počátků kolonizace hranického újezdu se Střelnou.⁵³ Pokusme se o jinou variantu takového vyprávění: Hranický újezd získal benediktinský klášter Hradisko neznámo kdy, každopádně před rokem 1150, kdy tam byli benediktini nahrazeni premonstráty.⁵⁴ Ti újezd převzali jako součást klášterní výbavy, obdobně jako tomu bylo v případě Kyjova.⁵⁵ Na Hranicku pak začali s kolonizací řídké osídleného a ekonomicky dosud málo významného území, takže kolem roku 1217, jak by mohly naznačovat údaje z hradiských análů, už zde byla trhová ves Hranice a šestice vesnic. To vyvolalo zájem rajhradských benediktinů, kteří se pokusili újezd získat na základě zdařilého falza hlásícího se k roku 1169,⁵⁶ tedy do doby po jejich odchodu z Hradiska – rok byl zvolen právě proto, aby donace nebyla spojována s Hradiskem u Olomouce, ale přímo s benediktiny v Rajhradě.

Důvodem daru měla být kolonizační činnost mnicha Jurika. Nad historicitou této postavy se ovšem vznášejí otazníky: (a) Dudíkem uváděné datum úmrtí 4. prosince 1209, jež měl převzít z rajhradského nekrologia, se nedaří ověřit. Dochované opisy nekrologia totiž Jurika buď neuvádějí,⁵⁷ nebo k prosincovému datu udávají jako rok jeho úmrtí leto-počet vydání listiny (1169),⁵⁸ což nespíše znamená, že nejde o ohlas autonomní tradice,

ale jen o replikování jediného letopočtu, kdy se Jurikovo jméno objevuje; (b) pokud by měla existovat posloupnost 1169 – 1209, pak by Jurikova kolonizační činnost vrcholila, jak sugeruje rajhradské falzum, čtyřicet let před jeho fyzickým skonečím, což se zdá být málo pravděpodobné; zdůraznění kolonizační činnosti v rajhradském falzu však mohlo mít význam jako relativizace obdobných snah hradiského kláštera na Hranicku; (c) Jurikovo působení bylo podle rajhradské klášterní tradice, kterou lze vystopovat přinejmenším do 16. století,⁵⁹ spojeno s místy Hranice v Pobečví a Police na východě Čech, zvuková podobnost obou názvů nás však spíše než k historii přibližuje mechanismům, s nimiž pracují mýtická vyprávění, což dále relativizuje snahy najít v souvislosti s Jurikem nějakou autentickou informaci. Obdobné znejistění vyvolává Jurikovo poustevnictví, poněvadž hradiský klášter se v případě Střelné dovolával činnosti jiného poustevníka – Abraháma.

Signifikantní je, že falzum ukazuje malou zkušenost s terémem újezdu – volné pole působnosti, jež dává markrabě klášteru „*ad occidentem*“ nemůže odpovídat geografické situaci.⁶⁰ Také vymezení západní hranice potokem Sebenik se nezdá být reálné vzhledem k dalšímu vývoji – tedy pokud jej budeme považovat za identický s potokem Žabník u Podhoří,⁶¹ umístěným hluboko v rámci pozdějšího drahotušského panství. Naopak Odra jako hranice východní se zdá být v souladu s tím, co naznačuje úvod falza z roku 1201. Spor mezi kláštery skončil urovnáním z roku 1222,⁶² přičemž stanovená výše poplatku 20,25 pražské hřivny stříbra, tj. zhruba 5 kg stříbra, kterou měl obdržet rajhradský klášter, představuje spíše symbolické odškodné,⁶³ jistě ne tržní hodnotu újezdu. Vždyť např. nedlouho před rokem 1222 koupil loucký opat Florián za 170 hřiven stříbra jedinou ves (Mramotice).⁶⁴ Rozhodčí výrok tak nejspíše odráží skutečnost, že újezd kontinuálně držel hradiský klášter a teprve jeho kolonizační činnost z oblasti učinila předmět hodný právního sporu. Staré nároky Rajhradu nebyly zcela odmítnuty, ale jeví se být jako málo významné. Premonstráti se ovšem také pro jistotu potřebovali distancovat od předpokládané historické vazby donace újezdu na benediktinské Hradisko, takže snad v roce 1217 získali pravou listinu či pořídili falzum, které sugerovalo darování újezdu panovníkem přímo premonstrátskému řádu.

Oblast okolo Hustopečí nad Bečvou

Později – snad někdy v polovině 13. století – následovalo oddělení východní části hranického újezdu s Jeseníkem nad Odrou ve prospěch vznikající domény Arnolda z Hucqueswagenu, o důvodech změny však nic nevíme. Že právě východní okraj hranického újezdu byl neuralgickým bodem i dále, naznačuje skutečnost, že se zde nachází místo, kde se listinná hranice v našem falzu nejvýrazněji rozchází s hranicemi pozdějšího hranického panství. K diferenci dochází v oblasti dnešních Hustopečí nad Bečvou. Zatímco Milotice nad Bečvou zůstávají v listině vně hranického újezdu, zcela v souladu s našimi znalostmi,⁶⁵ oblast, kde se nacházejí Hustopeče, je do újezdu evidentně zahrnuta. Situace Hustopečí je v listině koneckonců zvláštní – ves tohoto jména přímo zmíněna není, připomíná ji pouze název řeky Hustopečky, autor zápisu přitom nevolil adjektivní pojmenování typu Hustopečský potok, které používal obvykle a které by jednoznačně odkazovalo k existujícímu sídlu, ale zvolil užívané toponymum ve variantě, která mohla evokovat stav zatímní neexistence sídla v těchto místech.

Právě sem zřejmě směřoval atak Beneše z Branice na klášterní zboží, k němuž se vztahuje pokus o smír z roku 1282.⁶⁶ Toto tvrzení je potřeba rozvinout. Listina z roku 1282 mj. uvádí, že Beneš z Branice se zcela vzdává domnělých nároků *in Hranicz et Camenecz*. Lokalizace obou míst je ve skutečnosti sporná – na jedné straně stojí „slezská varianta“,⁶⁷ pro níž mluví geografická blízkost tamních vsí Kamenec a Branice, na druhé straně „be-

čevská varianta“, která ponechává Kamenec ve Slezsku (protože Kamenec na Hranicku byl jen vrchnostenským dvorem, nikoli historickou vsí),⁶⁸ ale Hranice umísťuje do Pobečví.⁶⁹ Vztah listiny k těmto Hranicím je přitom založen vlastně jen na jmenné shodě a je zdánlivě podporován hypotetickou konstrukcí, která zdůvodňuje vytvoření falza z roku 1201 právě reakcí na útok na klášterní zboží, jehož se měl dopustit Beneš z Branice. Správnost zápisu v podobě Hranice (místo Branice) lze ale podpořit ještě jednou skutečností. V roce 1349 vkládá do desk Milota z Brandýsa svému bratru Benešovi ves Hustopeče.⁷⁰ Jejich otcem či dědem byl přitom Beneš z Branice a nepochybně se jedná o Hustopeče nad Bečvou. Zápis o transakci neproběhl bez problémů, protože příbuzný obou bratrů, Jan z Kravař, nechal tehdy obratem do zemských desk zapsat, že bratři drží Hustopeče jako manství od jeho otce Voka. Ten byl ovšem dalším účastníkem dohody s hradiským klášteřem z roku 1282,⁷¹ což by mohlo znamenat, že se dokument opravdu týkal mj. Hranic v Pobečví a předmětem sporu byla právě oblast kolem Hustopečí.

Smír z roku 1282 nakonec zřejmě nebyl definitivním uzavřením sporu, to můžeme vidět až v listinách z let 1288⁷² a 1289,⁷³ jimiž Beneš z Branice s příbuznými obdaroval hradiský klášter, aby tak nahradil škody, které mu způsobil. Benešův a Vokův atak nemusíme chápat jako obsazení Hranic,⁷⁴ mohlo jít o menší územní spor, např. o vysazení vsi (Hustopečí) na území, na něž si činily nárok obě strany sporu.

Je také možné, že situace měla své kořeny v době, kdy byl hradiským opatem Robert (ve funkci 1243–1267 † 1269), který byl blízkým příbuzným obou Benešoviců. Přesné vymezení hranic újezdu ve falzu z roku 1201 by pak souviselo se sporem z 80. let 13. století, a dokonce by primárně směřovalo právě k tomuto místu na jihovýchodním okraji újezdu. Svou roli ale jistě hrálo vymezení újezdu po celé délce hranice, vždyť současně s hradiským klášteřem se do kolonizačního podniku v posledních desetiletích 13. století pouštěly také okolní vrchnosti – na západě páni z Drahotuš, na severozápadě páni z Potštátu, na východě Huckleswagenové, na jihu olomoucké biskupství. Fakt, že Hustopeče byly od hranického panství nakonec odtrženy, svědčí o tom, že rozhodčí výroky, které vyznívají pro hradiský klášter příznivě, nemusely být v praxi zcela naplněny.⁷⁵

Pomezí Jindřichova, Partutovic a Lipné; Běloutina a Hynčic

Další místo, kde se listinná hranice výrazněji odchyluje od pozdějších katastrálních hranic vsí, se nachází na severozápadě újezdu, na severní straně hranic Jindřichova a Partutovic. Zatímco dnes probíhá hranice mezi Jindřichovem (Henriwald / Heinrichwald) a Lipnou (Lindau) korytem říčky Suché, listina ji ve východní polovině posouvá o cca 700 m jižněji, k počátku potoka Luha. Později tedy muselo dojít k jisté expanzi jindřichovického katastru, přičemž je potřeba vzít v úvahu již zmíněnou nestandardní pozici katastrální hranice Partutovic vůči intravilánu Lipné, kde naopak – pokud je naše určení průběhu hranice správné – došlo později k posunu ve prospěch Lipné. Snad se tak řešila konfliktní situace související s lokací Lipné, která je poprvé doložena v roce 1394 jako součást potštátského panství.⁷⁶

Poslední výraznější diference mezi listinnou hranicí újezdu a katastrální hranicí vsí se týká pomezí Běloutina a Hynčic. Hranice podle listiny kopírovala dvojici vodních toků a dosahovala blíže k intravilánu Hynčic, než tomu je dnes. I zde předpokládáme, že změny přineslo pozdější vysazení této vsi.

Osídlování Hranicka v letech 1276–1296

Uvedené rozdíly, byť jistě nepředstavují zásadní zjištění, souvisejí s širší otázkou postupného osídlování hranického újezdu. Připustíme, že kolem roku 1217 existovaly vedle

trhové vsi Hranice také vesnice Heřmanice, Loučky, Polom a Bělotín – krásná je možnost, že takto byly seřazeny od nejmladší k nejstarší (ovšem pak v listině následuje ještě Na Horách a Jesenice). Ladislav Hosák navrhl další lákavou hypotézu, že Heřmanice dostaly své jméno na počest opata Heřmana, který zemřel v roce 1216. Bylo by logické, že první vlna kolonizační činnosti kláštera směřovala nejprve do úrodnější oblasti mezi Bečvou a Lhou, kde už existovalo osídlení v podobě Milotic a Špiček (a souběžně s naším falzem založených Kunčic) a až později zamířila do výše položených oblastí na severu. Jeseník s Hůrkou by do toho konceptu zapadaly také.

V roce 1276 světil klášter jistému Thamonovi *město* Hranice – tehdy pojmenované na počest premonstrátského řádu nově Alba Ecclesia⁷⁷ – s obdělávanými poli a les, který k městu přiléhá.⁷⁸ Tento les měl vymýtít a osadit až do výše padesáti lánů chrudimské míry. V dalším textu listiny se pak vypočítávají majetková práva, která získá fojt každé vysazené vsi.

Padesátilánová výměra představovala značnou rozlohu – nejstarší urbář hranického panství (nejspíše z roku 1524) uvádí lánovou výměru vsí, ovšem bez majetku fojtů, takto: hranické předměstí 17,25 lánů, u Partutovic, Jindřichova a Stržiteže lánová soustava uvedena není a souhrn všech osmi zbývajících vsí panství představuje celkem 60,5 lánů. Počet lánů v menších vsích se pohybuje kolem pěti, zdaleka největší Bělotín s 69 usedlostmi má necelých 22 lánů.⁷⁹

Je tedy obtížné si představit, že by se zmiňovaný les nacházel jen v bezprostřední blízkosti města,⁸⁰ naopak se muselo jednat o velké území, zřejmě právě o onen rozsáhlý les, o němž se zmiňuje naše falzum. Vezmeme-li jako východisko představu, že kolem roku 1217 již byla kolonizována oblast na jih od Luhy, pak se dosud neosazený a zalesněný prostor mohl nacházet pouze severně od této řeky. Tam tedy směřovala druhá kolonizační vlna hradiských premonstrátů, na níž si najali onoho Thamona a jejíž zajištění také mohlo motivovat vznik našeho falza.

O šestnáct let později (1292) uzavřel klášter obdobnou smlouvu s lokátorem Gerlachem.⁸¹ Dosavadní historiografické psaní se neshoduje na tom, zda Gerlach nastoupil na Thamonovo místo, aby pokračoval ve shodném projektu,⁸² či šlo naopak o paralelní lokaci, která dále rozšiřovala samotné město.⁸³ I zde se totiž objevuje údaj o padesáti lánůch chrudimské míry, ale nikoli v souvislosti s lesem či nově vysazovanými vesnicemi. O vesnicích se listina zmiňuje jen v souvislosti s tím, že Gerlachovi má náležet část vybraných soudních poplatků, přitom ale má jít o všechny vesnice vysazené Němci – „*in universis villis eiusdem provincie, que per teuthonicos locate fuerint*“. Zde se zjevně jedná o soubor vsí, které vznikly někdy mezi lety 1276 a 1292. Nevíme ovšem zda mezi německé vsi počítat jen některé, nebo všechny vsi, o nichž se falzum ještě nezmiňuje, ale které později tvořily hranické panství – Šumvaldy (později zaniklé a nahrazené Olšovcem), Stržitež nad Ludinou, Partutovice, Jindřichov, Nejdek na západě a Lučice a Blahutovice na východě újezdu.

Vzhledem k tomu, že v roce 1296 klášter zastavil Hranice vyšehradskému proboštu Janovi s odkazem na špatnou hospodářskou situaci a zpusťování a vyslovil naději, že bude pokračovat v započatém díle a uspěje tam, kde se to klášteru nepovedlo,⁸⁴ může to naznačovat, že kolonizační akce nebyla dokončena a její další pokračování následovalo až po stabilizaci situace. Tu však nepřinesla vláda probošta Jana, neboť ten ještě téhož roku umírá, ale došlo k ní asi až na počátku 14. století.

V souvislosti se zmínkou o německých vsích je klíčové, že popis hranice ve falzu neobsahuje žádné jméno, které by se dalo chápat jako toponymum německé, naopak všechna jména jsou slovanského či indoevropského původu a zapisovatel byl zjevně ve styku s česky mluvícími informátory. To potvrzuje dataci vzniku falza před zmíněnou

německou kolonizací. Jinak by tomu mohlo být pouze tehdy, pokud bychom předpokládali, že listina míní výrazem „*per theuthonicos*“ jen synekdochické vyjádření německého purkrechtního práva,⁸⁵ i když reálně by se na ní německy mluvící lidé takřka nepodíleli. To je ale krajně nepravděpodobné již jen proto, že oba lokátoři, s nimiž uzavřel smlouvu hradiský klášter, měli německá jména, a že nejméně trojice těchto vsí má název od původu německý – Jindřichov, Nejdek a Šumvaldy.⁸⁶

Smysl zhotovení falza z roku 1201

Jsou-li naše úvahy správné, pak vzhledem k listině samotné lze vyslovit hypotézu, že falzum hlásící se k roku 1201 vzniklo spojením dvou různých písemností?⁸⁷ V první části by šlo o zeměpanské (fiktivní?) obdarování, které by se snad dalo vztáhnout ke zmíněnému roku 1217, a souviselo by se sporem premonstrátů s rajhradskými benediktiny o hranický újezd. Zatímco v tomto sporu Hradisko své zájmy uhájilo, později došlo k odtržení východní části újezdu. K této původem starší části falza byla připojena zřejmě v 70. letech 13. století pasáž, která reagovala na aktuální majetkové spory, s nimiž se řád na Hranicku setkával v souvislosti s probíhající kolonizací a které nakonec vyústily v další – byť ne příliš výraznou – redukci panství o oblast kolem Hustopečí nad Bečvou, pravděpodobně v souvislosti s konfliktem několika příslušníků rozrodu Benešoviců s hradiským klášterem. Smyslem hypotézy, že falzum je spojením dvou různých textových vrstev, je snaha vysvětlit rozpor mezi úvodem listiny, kde se jako jedna ze vsí újezdu objevuje Jeseník nad Odrou, avšak hranice újezdu toto sídlo míjejí.

Hranice újezdu a starší osídlení

U hranice újezdu se ještě jednou zastavme. Nelze předpokládat, že byla definována teprve v souvislosti se vznikem falza. Listina říká, že pro potvrzení hranice byla vyslána komise, kterou tvořili tři úředníci a čtyři lovčí. Jistě také musíme předpokládat účast místních obyvatel, bez nichž by sotva bylo možné získat užívaná toponyma a konečnou i orientaci v neznámém, i když značeném terénu by pro úředníky musela být obtížná. Ačkoli informace o konkrétní komisi je zřejmě fabulací autora padělků, obsahově odpovídá dobové praxi⁸⁸ a především – pro pořízení listiny bylo nutné, aby někdo hranici skutečně shlédl a zaznamenal, protože terénní situaci přesně odpovídala.

Listina nás tedy informuje, že popsaná hranice již existuje, určitě nemohla být komisí (či autorem podkladů pro falzum) teprve vytyčována či dokonce vyznačována. Jen očitá prohlídka celé hranice představovala více než 60 km dlouhou cestu často nesnadno přístupným terénem. Konstituování, vyznačení a udržování hranice bylo nepochybně výsledkem několikaletého, zřejmě i mnohaletého postupného snažení. Je možné, že hranice byla stanovena už před počátkem prvních kolonizačních aktivit, tedy již na konci 12. století, byť později musela být na několika místech modifikována. Každopádně však vidíme prioritu hranice újezdu, jehož prostor byl teprve následně vyplňován plánovitě budovanými vesnicemi. Ty nahradily či spíše pohltily starší, zřejmě rozptýlené a nesystematické osídlení. Archeologické doklady pro něj zatím nejsou k dispozici, ale bez jeho existence si nelze vysvětlit výskyt husté sítě takřka výhradně bohemikálních toponym.⁸⁹

Poznámky

¹ Angefochten- jedoch Unzertheilt- auf Immerwährende Zeiten geliebtenes Besitzthum Deren zu dem Closter-Stift Hradisch, Sacri, Canonici,

& Exempti Ordinis Praemonstratensium, nächst Olmütz, à tempore immemoriali, angehörigen Acht Beneficiorum curatorum, Und

- fünf Filial-Kirchen, Die zu folge der, Den 28ten Februarii, Anno 1756. emanirten Pragmatical-Sanction, Bey Einem Hochlöblich-Kayser-Königlichen in Sachen, in diesem Marggraffthum Mähren, zu Brünn angestellten Judicio delegato, von Paulo Ferdinando Obermeldten Stifts Abbt, und Praelaten, so eyfrig, als gerecht vertheidiget, Und gemäs Der Allerhöchsten Kayser-Königlichen Anordnung Justificiret worden. 1760, fol. F2v–Gv.
- ² Boczek, Antonius (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II*. Olomucium 1839, č. 69, s. 82–86.
- ³ Erben, Carolus Jaromirus (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I*. Praga 1854, č. 561, s. 261–263.
- ⁴ Dudík, Beda: *Dějiny Moravy V*. Praha 1878, s. 100–101.
- ⁵ Teige, Josef: Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300). *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická*. 1893, XII, s. 39–40; Neumann, Aug.: *Ztracené středověké kroniky moravské*. Sborník historického kroužku 23, 1922, s. 20–42, 106–114.
- ⁶ Friedrich, Gustavus (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae II* (dále CDB II). Praga 1912, č. 352, s. 364–368. Aktuální informace o uložení listiny, konfirmacích, vidimacích a opisech přináší Švornová, Pavla: *Textová tradice diplomatických pramenů pro klášter Hradisko u Olomouce do r. 1310*. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita Brno, Filozofická fakulta, Ústav pomocných věd historických a archivnictví 2016, s. 28.
- ⁷ Hosák, Ladislav: Počátky a vývoj města do válek husitských. In: *Týž – Indra, Bohumír – Jašková, Marie: Hranice – Dějiny města I*. Hranice 1969, s. 26.
- ⁸ Válek, Josef: Poznámky k mapě mor. Valaška – 5. Starší kolonizace Valaška. *Časopis Moravského musea zemského* 8, 1908, s. 81–118, zejm. 87–88.
- ⁹ Turek, Adolf: *Jeseník nad Odrou do konce třicetileté války*. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 20, 1977, s. 17–24, zjm. 18.
- ¹⁰ Souhrnně Havel, Dalibor: *Listinné písmo v českých zemích na přelomu 13. a 14. století*. Brno 2008, s. 99–100. Informaci o shodě písařské ruky publikoval poprvé Richter, Václav: *Několik plánů z Hranic*. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 60, 1952, s. 81–96, zjm. 87 s odvoláním na zjištění Jindřicha Šebánka; podrobnou argumentaci přinesl Paclík, Jiří: *Nejstarší vývoj města Hranic – Příspěvek k problémům severní Moravy v 2. pol. 13. století*. *Folia diplomatica – studijní příručka* 2, 1953–1954, č. 7–8, s. 247–262 a poté ve své diplomové práci, na níž se odvolává také Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša: *Česká listina doby přemyslovské I*. *Sborník archivních prací* 6, 1956, s. 136–211, zjm. 187 a následně další texty k tématu.
- ¹¹ Bolina, Pavel: *Ke vzniku hradní dvojice Potštát*. Zaměřeno na středověk – Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám. Praha 2010, s. 309–325.
- ¹² Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, I – Prerauer Kreis*. Brünn 1835, s. 1–2, stojí za pozornost, že Wolny uvádí datum vyhotovení listiny uložené v registratuře gubernia „IV Cal. Sept. 1220“.
- ¹³ Chronologicky: Rolleder, Anton: *Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau*. Steyr 1903, s. 26–28 a připojená mapa Gerichtsbezirk Odrau; Zapletal, Florian: *Hranice a jejich zámek III*. *Záhorská kronika* 17, 1934–1935, s. 22–28, zjm. 27–28; Souček, Antonín: *K nomenklatuře potoků na Hranicku*. *Záhorská kronika* 27, 1949–1950, s. 77–80; Richter, V.: *Několik plánů z Hranic*, s. 87–89; Hosák, Ladislav: *Původní pomístné názvosloví na Hranicku*. *Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, oddíl B – Společenské vědy* 3, 1955. Olomouc 1958, s. 189–193; Hosák, L.: *Počátky a vývoj města do válek husitských*, s. 26–27; Plaček, Miroslav: *Město Hranice do Bílé hory*. Olomouc 2004, s. 13–15; Novák, Jakub: *Les Velká Střelná a hranický újezd na pomezí Moravy a Slezska v raném a vrcholném středověku*. In: P. Kováčik – V. Janák – J. Ščučka (edd.): *Interdisciplinární výzkum krajiny na pomezí Slezska a Moravy*. Opava – Ostrava – Olomouc 2020, s. 145–160.
- ¹⁴ Pivoda, Oldřich: *Hustopeče nad Bečvou 1349–1952*. *Hustopeče n/B*. 1952, s. 18–19; Šustek, František: *Pomístní názvy v Oderských vrších k r. „1201“*. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 45, 1990, s. 3–17; Lapáček, Jiří: *Špičky od první písemné zmínky do roku 1918*. In: *Špičky – Dějiny a současnost obce*. *Špičky 2016²*, s. 17–61, zjm. 19–21; Štěpán, Jan: *Obec Koží Loučky – mapové zachycení a pomístní názvy*. In: *Hranické Loučky (1201–2021) – Minulost a přítomnost obce*. *Hustopeče n/B*. 2021, s. 19–20.
- ¹⁵ Hosák, L.: *Počátky a vývoj města do válek husitských*, s. 26.
- ¹⁶ Plaček, M.: *Město Hranice do Bílé hory*, s. 13; Novák, J.: *Les Velká Střelná a hranický újezd na pomezí Moravy a Slezska v raném a vrcholném středověku*, s. 154.

- ¹⁷ Matějek, František: Lán v dějinném vývoji (se zvláštním zřetelem k Moravě). Sborník archivních prací 35, 1985, s. 283–330, zjm. 295.
- ¹⁸ Choc, Pavel: Obrana raně feudálních Čech. Historie a vojenství 12, 1963, s. 577–610, zjm. 588–591; Hosák, Ladislav: Ohlas vojenských zařízení a válečných událostí v moravskoslezské toponymii. In: Šmilauer, Vladimír (ed.): Onomastické práce 2 – Sborník rozprav k 70. narozeninám univ. prof. dr. Witolda Taszyckého. Praha 1968, s. 65–67; Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 24; Šustek, F.: Pomístní názvy v Oderských vrších k r. „1201“, s. 7.
- ¹⁹ Fotografie je otištěna v Rolleder, A.: Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau, s. 19.
- ²⁰ Tichánek, Jiří: Středověká tvrz v Bělotině (okr. Přerov). Archeologie Moravy a Slezska 1, 2001, s. 139; Peška, Jaroslav – Plaček, Miroslav: Dědictví věků – Nemovité archeologické památky Přerovska. Olomouc 2002, s. 12, 42; Kalábek, Marek: Příspěvek k nejstarší minulosti Bělotína – Dosavadní výsledky archeologického průzkumu na stavbě dálnice D47. Poodří – časopis obyvatel horní Odry 11, 2008, č. 1, s. 63–65.
- ²¹ Příkryl, František: Ss. Cyril a Method v památkách starožitných na Moravě a ve Slezsku II. Týn u Lipníka 1907, s. 124. Informaci o archeologické sondě, kterou zde prováděl v roce 1894, publikoval Příkryl opakovaně, vždy s jinými rozměry terénního útvaru, který považoval za mohylu.
- ²² Rolleder, A.: Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau, s. 27.
- ²³ Šustek, F.: Pomístní názvy v Oderských vrších k r. „1201“, s. 9.
- ²⁴ Janák, Vratislav – Kouřil, Pavel: Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě. Časopis Slezského zemského muzea, řada B 40, 1991, s. 193–217, s. 196.
- ²⁵ Rolleder, A.: Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau, mapa.
- ²⁶ Tamtéž, s. 28 uvádí potok Grenzbach, ale ne lokalizuje jej.
- ²⁷ Tamtéž, s. 28.
- ²⁸ Registra loučná a kopaninná panství helfensštejnského, SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Cizí statky Třeboň, i. č. 77, fol. 50r.
- ²⁹ Souhrnně Indra, Bohumír: Rozvoj města v 15. a 16. století do třicetileté války. In: Hosák, L. – Indra, B. – Jašková, M.: Hranice – Dějiny města I., s. 39–126, zjm. 43.
- ³⁰ Registra loučná a kopaninná panství helfensštejnského, fol. 49r.
- ³¹ Urbář panství hranického a drahotušského. 1569, ZA Opava, pobočka Olomouc, Velkostatek Hranice, i. č. 172, fol. 414r.
- ³² Tak i Lapáček, J.: Špičky od první písemné zmínky do roku 1918, s. 20.
- ³³ Šebánek, Jindřich – Dušková, Sása (edd.): Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae V/2 (dále CDB V/2). Praga 1981, č. 608, s. 207–209; Matějek, František: Lán v dějinném vývoji (se zvláštním zřetelem k Moravě), s. 303; Lapáček, J.: Špičky od první písemné zmínky do roku 1918, s. 22.
- ³⁴ Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 27; Plaček, M.: Město Hranice do Bílé hory, s. 14.
- ³⁵ Chrastina, Jaroslav: Mapa hejtmanství hranického. Hranice 1912.
- ³⁶ Shodně Hosák, L.: Původní pomístné názvosloví na Hranicku, s. 190; Štěpán, J.: Obec Kozi Loučky – mapové zachycení a pomístní názvy, s. 19.
- ³⁷ Semkowicz, Władysław: Geograficzne podstawy Polski Chrobrego. Kwartalnik Historyczny 39, 1925, s. 258–314, zjm. 281.
- ³⁸ Janák, V. – Kouřil, P.: Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě, s. 195.
- ³⁹ Urbář panství hranického a drahotušského, fol. 418r.
- ⁴⁰ Registra loučná a kopaninná panství helfensštejnského, fol. 100r.
- ⁴¹ Rolleder, A.: Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau, s. 28 považuje Velký Bohumilec nelogicky za přítok Lučického potoka.
- ⁴² Tamtéž, s. 28 naopak správně považuje Pohorský potok za přítok Vraženského.
- ⁴³ Brandl, Vincenc: Kniha drnovská. Brno 1868, s. LXXI; Janiš, Dalibor – Šenkýřová, Jana: Hranice statků a pozemků – jejich zachycení v písemných (právních) pramenech. Archaeologia historica 29, 2004, s. 193–202.
- ⁴⁴ Orientační ztotožnění vzniká v případech, kdy jsou toponyma dochována jen v posunutém významu – např. hora Kobelow × trať Kobelov, takže identifikace je jen přibližná.
- ⁴⁵ Řeku *Jessenicie* evidujeme v souladu s celkovým řešením dvakrát.
- ⁴⁶ Z toho tři rostliny, jeden les a jeden uměle vytvořený kopec – kopec v lokalitě Zlebina nezapočítáváme, protože jeho specifčnost je nejistá.
- ⁴⁷ Matějek, František (ed.): Moravské zemské desky II – Kraj olomoucký 1480–1566. Brno 1948, s. 123–124.
- ⁴⁸ Stranou necháváme proměny katastrální hranice samotného města Hranice, kterou falzum

- zachycuje před rozšiřováním města západním, jižním a východním směrem, k němuž docházelo kontinuálně od 15. století.
- ⁴⁹ Jak se domnívají Zapletal, F.: Hranice a jejich zámeček III, s. 27; Nekuda, Vladimír: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno 1961, s. 155; Hosák, Ladislav: Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848 – Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960 – úvodní svazek. Ostrava 1967, s. 324.
- ⁵⁰ Šustek, František: K lokalizaci vsi Na Horách. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 44, 1989, s. 53–54.
- ⁵¹ Zřejmě poprvé spojil ves Na Horách s Hůrkou Hassinger, Hugo: Die Mährische Pforte und ihre benachbarten Landschaften. Abhandlungen der K. k. Geographischen Gesellschaft in Wien. Wien 1914, s. 243; Turek, Adolf: Z minulosti Hůrky. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 31, 1983, s. 1–26, zjm. 2; Baletka, Tomáš a kol.: Hůrka – Od první písemné zmínky po současnost. Jeseník nad Odrou 2009, s. 9.
- ⁵² Orlita, Zdeněk: Obec Hrabětice v 1. polovině 19. století. Poodří – časopis obyvatel horní Odry 12, 2009, č. 2, s. 24–28.
- ⁵³ Wihoda, Martin: Vladislav Jindřich. Praha 2019², s. 172; kriticky k tomu Šrámek, Josef: Rajhradský klášter jako enigma moravských středověkých dějin? – Cesta Rajhradu k probostství v horizontu 11.–14. století. Vlastivědný věstník moravský 66, 2014, s. 43–60, zjm. 57.
- ⁵⁴ Wihoda, Martin: Benediktinská kapitola v dějinách kláštera Hradisko u Olomouce. In: Jan, Libor – Obsůsta, Petr (ed.), Po stopách sv. Benedikta – Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči. Brno 2002, s. 29–38.
- ⁵⁵ Friedrich, Gustavus (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae I (dále CDB I). Praha 1904–1907, č. 110, s. 110–111.
- ⁵⁶ CDB I, č. 247, s. 218–219.
- ⁵⁷ Alexius Habrich, Necrologium benediktýnů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (17.–18. století), MZA Brno, E 6, i. č. 2735, sign. G c 32.
- ⁵⁸ Schmidt, Friedrich: Necrologium Monasterii Rayhradensis (1766), MZK Brno, sign. R – R 681, fol. 356r; Necrologium seu Memoriale mortuorum Fratrum ac Benefactorum Ordinis S. Benedicti (1840–1887), MZK Brno, sign. R – R 682, f. 179r.
- ⁵⁹ Paprocký, Bartoloměj: Diadochos, Id est Successio, jinák Posloupnost knížat a králův českých. Praha 1602, s. 352 – ovšem pouze v souvislosti s Policí.
- ⁶⁰ Kategorické „nemůže“ relativizuje Wihodova představa, že právě expanze západním směrem zahrnovala zmíněnou Střelnou.
- ⁶¹ Richter, V.: Několik plánů z Hranic, s. 85; Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 25.
- ⁶² CDB II, č. 228, s. 213–214.
- ⁶³ Jan, Libor: Počátky benediktinů na Moravě a rajhradský klášter. In: Týž – Obsůsta, P. (ed.): Po stopách sv. Benedikta, s. 19–27, zjm. 19.
- ⁶⁴ CDB II, č. 233, s. 221–222.
- ⁶⁵ Milotice n/B. se poprvé objevují v listině z 1. poloviny 12. století (CDB I, č. 115, s. 116–106) jako majetek olomouckého biskupství.
- ⁶⁶ Krmíčková, Helena – Sviták, Zbyněk – Nechutová, Jana – Krejčíková, Jarmila (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VI/1. Praha 2006, č. 232, s. 284–285. Poprvé si možnou souvislost falza z roku 1201 se sporem z roku 1282 uvědomil Válek, J.: Poznámky k mapě mor. Valašska – 5. Starší kolonizace Valašska, s. 88, byt se spíše přiřkláněl k dřívější dataci vzniku falza; Šebánek, Jindřich – Dušková, Sáša: Studie k českému diplomatáři. Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C – řada historická 2, 1953, č. 2–4, s. 261–307, zjm. 264 pokládají za smysl zhotovení falza především to, „aby se Hranice presentovaly jako místo nadané právem tržním a v hranicích co nejšířších a co nejpřesněji popsanych“.
- ⁶⁷ Prasek, Vincenc: Historická topografie země Opavské. Opava 1889, s. 393; Kouřil, Pavel – Prix, Dalibor – Wihoda, Martin: Hrady českého Slezska. Brno – Opava 2000; Baletka, Tomáš: Páni z Kravař – Z Moravy až na konec světa. Praha 2003, s. 38.
- ⁶⁸ Jako obvykle je situace složitější – Hosák, Ladislav: Historický místopis země Moravsko-slezské VI–VII. Brno 1936, s. 669–670 považuje za předchůdce dvora stejnojmenné zemanské sídlo připomínané ve 14. a 15. století jako manství olomouckého biskupství, je otázkou, jaký by k tomuto majetku mohli mít vztah premonstráti z Hradiska, i naše falzum z roku 1201 neumožňuje považovat Kamenec za součást hranického újezdu.
- ⁶⁹ Paclík, J.: Nejstarší vývoj města Hranic – Příspěvek k problémům severní Moravy v 2. pol. 13. století, s. 265; Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 28.
- ⁷⁰ Chytil, Josef (ed.): Die Landtafel des Markgrathumes Mähren I – Olmützer Cuda 1348–1466. Brünn 1856, s. 5.
- ⁷¹ Baletka, T.: Páni z Kravař – Z Moravy až na konec světa, s. 41 vylučuje identitu Voka z Kra-

- vař z listiny z roku 1282 a stejnojmenné osoby, která se v pramenech objevuje od roku 1300, připouští však vztah otce a syna; obdobně Škvrňák, Jan: Úpadek pánů z Drahotuš v předhusitském období. Sborník Státního okresního archivu Přerov 2015, s. 5–26; nejnověji k tématu Dykastová, Gabriela: Vzestup a pád Beneše ze Cvilína. *Mediævalia Historica Bohemica* 23/2, 2020, s. 37–63.
- ⁷² Irgang, Winfried (ed.): *Schlesisches Urkundenbuch V* (dále SUB V). Köln – Weimar – Wien 1993, č. 380, s. 297–298.
- ⁷³ SUB V, č. 417, s. 323–324.
- ⁷⁴ Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 28; Plaček, M.: Město Hranice do Bílé hory, s. 15.
- ⁷⁵ Srov. Paclík, Jiří: Diplomatický příspěvek k otázkám hradištského klášterního velkostatku v 2. polovině 13. století. *Folia diplomatica – studijní příručka* 3, 1954–1955, č. 2, s. 41–62, zjm. 59.
- ⁷⁶ Brandl, Vincenz (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII*. Brünn 1890, č. 220, s. 212–213.
- ⁷⁷ Obdobně mohlo být motivováno starší pojmenování vesnice Bělotín.
- ⁷⁸ CDB V/2, č. 805, s. 494–496.
- ⁷⁹ Registra loučná a kopaninná panství helfensštejnského, fol. 87v–129r.
- ⁸⁰ Jak se domnívá Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 33.
- ⁸¹ CDM IV, č. 302, s. 384–385. Z diplomatického hlediska o obou lokačních listinách nejpodrobněji Paclík, J.: Nejstarší vývoj města Hranic – Příspěvek k problémům severní Moravy v 2. pol. 13. století, s. 256–259.
- ⁸² Např.: Berger, Karl: *Die Besiedlung des deutschen Nordmährens und Schlesiens*. Brünn 1933, s. 290; L. Hosák: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 32; Kejř, Jiří: Vznik městského zřízení v českých zemích. Praha 1998, s. 127.
- ⁸³ Zapletal, F.: Hranice a jejich zámek III, s. 25; Richter, V.: Několik plánů z Hranic, s. 89–90; Plaček, M.: Město Hranice do Bílé hory, s. 15. Pravděpodobnost však stojí proti této hypotéze.
- ⁸⁴ Chytil, Josefus (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V*. Bruna 1850, č. 42, s. 42–43; Loserth, Johann (ed.), *Das St. Pauler Formular*. Prag 1896, č. 27, s. 43; Zycha, Adolf: Über den Ursprung der Städte in Böhmen und die Städtepolitik der Przemislyden. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 52, 1914, s. 2–76, zjm. 75–76.
- ⁸⁵ Hosák, L.: Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 32.
- ⁸⁶ Je ale třeba brát v potaz, že nejstarší doklady pro pojmenování pocházejí až z úplného konce 15. století (rozbor jmen osedlých pak můžeme provést až pro 20. léta 16. století), takže je otázkou, zda na konci 13. století nemohla být situace výrazně jiná. V této souvislosti není bez zajímavosti německé založení Kunčic, které byly vysazeny kolem roku 1270 – Turek, Adolf: České pomístní názvy v poněmčených obcích na Hranicku. *Záhorská kronika* 27, 1949–1950, č. 7, s. 73–76, zjm. s. 73.
- ⁸⁷ Obdobně uvažuje nad jiným falzem z hradištského okruhu Razim, Jakub: Klášter Hradiště ve sporu o domašovský les – Příspěvek k dějinám mezního práva ve středověku. *Právněhistorické studie* 50/3, 2020, s. 11–33, zjm. 19.
- ⁸⁸ Tamtéž, s. 26; Janiš, D. – Šenkýřová, J.: Hranice statků a pozemků – jejich zachycení v písemných (právních) pramenech, s. 194.
- ⁸⁹ Srv. Turek, Adolf: K poněmčení Polouvsí a Blahutovic. In: *Kravařsko – vlastivědný sborník* 9, 1946–1947, č. 9, s. 101–104; Opravil, Emanuel: Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace. *Archeologický sborník – Ostravské muzeum*. Ostrava 1974, s. 113–133.

Na vydání tohoto čísla
Vlastivědného věstníku moravského
přispěl:

MĚSTYS BRODEK U PROSTĚJOVA

Redakční rada VVM a výbor MVS za tuto podporu
upřímně děkují.